

זכריה - רש"י

[א](#) [ב](#) [ג](#) [ד](#) [ה](#) [ו](#) [ז](#) [ח](#) [ט](#) [י](#) [יא](#) [יב](#) [יג](#) [יד](#)

זכריה פרק-א

[א] נבואת זכריה. סתומה היא מאוד כי יש בה מראות דומות לחלום הניתן לפתרון ואין אנו יכולים לעמוד על אמיתת פתרונו עד יבא מורה צדק ולפי היכולת אתן לב ליישב המקראות אחד אחד מן הפתרונות הדומות לו ואחר פתרונות של יונתן : **בחדש השמיני**. קודם שהתחילו לחזור ולבנות במלאכה שהרי בעשרים וארבע לחדש התחילו בה : **[ב]** על אבותיכם. שבדור חורבן הבית : **[ה]** אבותיכם איה הם. ראו שלקו מכה רעה ברעב בחרב ובשבי : **והנביאים הלעולם יחיו**. וא"ת אף הנביאים איה הם הרי מתו אני משיב לכם וכי הנביאים היה להם לעולם לחיות אך סופן מוכיח כי אמת היה דבריהם שכל דברי וחוקי גזירות פורענותי אשר צויתי את עבדי הנביאים עליכם הלא השיגו אבותיכם : **[ח]** ראיתי הלילה וגו'. רבותינו פירשו מה שפירשו באגדת חלק אך אין סדר הפרשה והלשון מתיישב בו : **והנה איש**. מלאך : **על סוס אדום**. רמז הוא ליפרע מכשדים ממדי ופרס בחרב ובדם כמו שהוא אומר כאן וקצף גדול אני קוצף על העכו"ם : **ואחרי סוסים אדומים וגו'**. מוכנים לשליחותו של מקום ויש בהם מיני צבעים הרבה ושבח הוא לו. **שרוקים**. לא ידעתי מה צבע הוא וי"ת קווחין : **בין ההדסים אשר במצולה**. בין אילני דהדסיא דבבל : **[ט]** ואומר. למלאך אחד אשר היה מראה אותי כל זאת מה אלה אדוני והוא הרוכב על סוס אדום : **[י]** להתהלך בארץ. לראות את שלוות העכו"ם : **[יב]** ויען מלאך ה'. הוא הדובר בי : **[יג]** ויען ה', **את המלאך הדובר בי דברים טובים**. לא ששמע הנביא מה ענה אך ממה שאמר המלאך לו קרא לאמר קנאתי וגו' אני יודע שדברים טובים ענהו : **[יד]** קנאתי : **לציון**. מתפרע אנא פורענות דין ירושלים מן המציקים לה : **[טו]** השאננים. אשר אלו אומרים עליהם שהם יושבים ושקטים : **אשר אני קצפתי**. על עמי מעט : **והמה עזרו**. על הקצף לרעה : **[טז]** וקו ינטה. למוד חומותיה ארכה ורחבה :

זכריה פרק-ב

[ב] אלה הקרנות. אלה העכו"ם אשר בארבע רוחות השמים אשר נגחו בקרניהם את יהודה וירושלים עד אשר זירום : **[ג]** ארבעה חרשים. נגרים היודעים לנסר את הקרנות ורבותינו פירשו במסכת סוכה מי הם : **[ד]** ואומר מה. אלה הקרנות אשר ראיתי בראשונה : אשר זרו את יהודה. והשפילום עד כפי איש לא נשא ראשו ולא נתנו לאחד מבני עמי להרים ראש : **ויבאו אלה.** החרשים להחריד אותן הקרנות ולידות אותן : **לידות.** להשליך : **[ה]** חבל מדה. חוט המדה למדוד את ירושלים כמה יהיה ארכה ורחבה : **[ז]** והנה המלאך הדובר בי יוצא. הוא אשר בידו חבל המדה : **[ח]** רוץ דבר אל הנער. אל תצא עוד למוד כי נמלך הקב"ה בפמליא שלו שלא יהא לה קצב ושיעור ועתה רוץ דבר אל זכריה : **פרזות תשב.** מאין חומה כדי שיתישבו בה כל הבא ותגדל מיום אל יום : **[ט]** ואני אהיה לה. למגן כאילו חומת אש סביב לה וגם בתוכה תשכון שכינתי לכבודכם : **[י]** הוי הוי. אין הוי אלא לשון הכרזה והזעקת קיבוץ וכן ת"י אכלו למבדריא הכריזו כמו (שמואל ב כב) ירעם מן שמים, אכלו מן שמיא : **ונוסו מארץ.** צאו גליות עמי מתוך בבל ואשור : **[יא]** הוי ציון המלטי. אף זה ל' הכרזה האספו עם גלות ציון והמלטו מתוך בבל : **[יב]** אחר כבוד. אחר כבודכם אני שלוח להגדיל לכם כבוד ומדרש אגדה אחר כבוד אחר שאשלם לעשו כבוד שכיבד את אביו : **[יג]** והיו שלל לעבדיהם. לישראל שהם עתה עבדים להן : **[טו]** ונלוו. ונתחברו : **[טז]** ונחל ה' את יהודה. לנחלתו ולחלקו : **[יז]** הס כל בשר. כל שאר העכו"ם : **כי נעור.** ל' הערה והקצה :

זכריה פרק-ג

[א] לשטנו. להשטינו על שהיו בניו נשואים נשים נכריות כמו שכי' בספר עזרא וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני יהושע בן יהוצדק : **[ב]** יגער ה' בך השטן. יגער הקב"ה בך אתה השטן וחוזר ואומר ויגער ה' בך הוא הבוחר בירושלים שלא תכנס לפניו לקטרג על הצדיק הזה הלא ראוי הוא וזכה לכך שהוצל מאש השריפה : **הלא זה אוד מוצל מאש.** מפורש באגדת חלק (דף צג) שהושלך עם אחאב בן קוליה וחבירו לאור : **[ג]** לבוש בגדים צואים. כתרגומו הוו ליה בנין דנסבין להון נשין דלא כשרין לכהונתא והיה נענש הוא על שלא מיחה בידם : **[ד]** הסירו הבגדים הצואים מעליו. יבדילו בניו את נשותיהם וימחול לו : **מחלצות.** חליפות בגדים נאי' כלומר זכיות אבל לפי שדימה העון :

לבגדים צואים דימה הזכיות למחלצות בגדים נאים ולבנים : **[ה]** **ואומר**. אני זכריה : **ישימו צניף טהור וגוי**. בקשתי רחמים עליו : **[ו]** **ויעד**. לשון התראה כמו (דברים לא) ואעידה בם את השמים וגוי : **[ז]** **אם בדרכי תלך**. וגם אני זאת אעשה לך : **אתה תדין את ביתי**. תשפוט ותהיה פקיד על בית מקדשי : **ונתתי לך מהלכים**. כתרגומו ובאחיות מיתיא אחיינך ואתן לך רגלין דמהלכין בין שרפיא האלין ולפי פשוט מבשרו על בניו שיזכו לעתיד : **העומדים**. שרפים ומלאכי השרת שאין להם ישיבה : **[ח]** **אתה ורעיך**. חנניה מישאל ועזריה היו : **אנשי מופת**. גברין כשרין למיעבד להון ניסין שאף להם נעשה נס : **כי הנני מביא את עבדי צמת**. כי עתה זרובבל פחת יהודה קטן בחצר המלך אני מצמיח לו גדולה ושם נתתיו לחן בעיני המלך למלאות שאלתו בבנין הבית והעיר כמו שמפורש בעזרא דברי נחמיה בן חכליה והוא זרובבל כדאמרינן בסנהד' : **[ט]** **כי הנה האבן**. יסוד הבית אשר יסדתם בימי כורש ובטלו על ידיכם ואותו היסוד ועובי החומה היה מעט בעיניכם כמו שמפורש בעזרא ובנבואת חגי : **על אבן אחת שבעה עינים**. סופו להרחיב על א' שבעה וכן ת"י על אבנא חדא שבעא עינין חזיין לה ולשון עינים ל' מראוי ולי נראה שבעה עינים על שם עיני הקב"ה שבעיניו ולבו להוסיף עליו על אחד שבעה לפי שדוגמתו בנבואה זו וראו את האבן הבדיל ביד זרובבל שבעה אלה עיני ה' המה משוטטים אלא לימד שנתן עיניו להרבות כבוד הבית בבניינו : **הנני מפתח פתוחה**. מתיר קישוריה מפיר עצת האויבים אשר כתבו שטנה לבטל המלאכה : **ומשתי**. והסירותי : **ביום אחד**. לא ידעתי איזה יום, (תו' ביום אשר התחילו להוסיף על הבנין ימיש עון הארץ ותהי ברכה בפירותיו כי עכשיו מאיר' כמו שני' בנבואת חגי) :

זכריה פרק ד

[ב] **וגולה על ראשה**. כמו (יהושע טז) גולות עלית לשון מעיין כמין ספל גדול עגול : **ושבעה נרותיה**. כמין בזיכין שנותנין השמן והפתילה לתוכה : **שבעה ושבעה מוצקות**. לכל נר ונר באין שבעה צנורות קטנים שהשמן זב מן הגולה דרך אותן מוצקות לכל נר ונר : **[ג]** **ושנים זתים עליה**. אצלה שני אילנות שהזיתים גדילים בהם : **אחד מימין הגולה ואחד משמאלה וגוי**. וכאן לא פירש על שני צנתרות זהב האמורות למטה בפרשה והם כמין עריבות ועדשים של בית הבד שהם עומדים אצל הזיתים והזיתים נחבטים מאיליהם לתוך הצנתרות ומתחממות שם כבמעטן ונעצרים שם בבית הבד והשמן נופל לתוך הצנתרות ומהצנתרות לתוך הגולה ומהגולה אל המוצקות ומהמוצקות אל הנרות והמוצקות והנרות ארבעים ותשע היו רמז לאור שלעתיד לבא אור החמה יהיה שבעתים כאור של שבעת ימים ארבעים ותשע על אור של יום בראשית : **[ד]** **מה אלה אדוני**. מה זה שהזיתים נמסקים מאליהם והשמן בא אל

הנרות מאליו : **[ו]** זה דבר ה' אל זרובבל. זה סימן לך להבטיח את זרובבל כשם שהזתים והשמן הזה נגמר מאליו לכל דבריו כך לא בחיל ולא בכח שבכם תעשו את בנין ביתי : **כי אם ברוחי**. אני אתן רוחי על דרוש ויניח לכם (ס"א ויצוה לכם) לבנות ולעשות כל צרכי יציאת הבנין משלו ולעזור אתכם בחטין ויין ושמן ועצים כמו שמפורש בעזרא ולא תצטרכו לעזרת אדם : **[ז]** מי אתה הר הגדול. שרי עבר הנהר תתני פחת עבר נהרא ושתר בוזני וכנותהון שבטלתם המלאכה עד כה מעתה תהיה לפני זרובבל מישור אין לכם שררה וגדולה עוד עליו : **והוציא את האבן הראשה**. האדריכל יקח את אבן הבדיל בידו להיות אדריכל בראש הבונים והם יבנו הכל כפי דבריו אשר יצוה בבנין נאה ומפואר : **תשואות חן חן**. יהיה לה לאותה האבן שהכל יאמרו מה נאה בנין זה העשוי על ידי אבן המשקולת הזאת, תשואות חן כמו תשואות נוי כמו תשואות מליאה עיר הומיה (ישעיה כב) קול שאון (שם סו) כולם לשון השמעת קול הם : **[ט]** ידי זרובבל יסדו הבית הזה. מתחילה ועד סוף בימי כורש הראשון : **וידיו תבצענה**. אותו עתה, תבצענה ל' גמר הוא כמו (שם) כי יבצע ה' כל מעשהו : **[י]** כי מי בן ליום. שיוסד הבית אשר הוקטן בעיניהם כמו שנאמר (בעזרא ג) ורבים מהכהנים אשר ראו הבית הראשון ביסדו זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול ובנבואת (חגי ב) הלא כמוהו כאין בעיניהם ישמחו עתה כשיראו את האבן הבדיל התלויה בחוט המשקולת אשר ביד אדריכל ראש הבונים שמכוון בה ראש הפינה וזו תהיה ביד זרובבל : **שבעה אלה**. על אחד שבעה ביסוד הראשון שבימי כורש וכן ת"י שבעה נדבכין כאילין : **עיני ה' המה משוטטים**. ולו נראה לעשות כן והוא ראה את זרובבל זה הגון לדבר : **[יא]** מה שני הזיתים. מה רמז הם ומה רמז שני שבלי זיתים טרוק"א בלע"ז קבוצות זיתים בענף כעין שבולת : **[יב]** אשר ביד שני צנתרות. כלומר אצל שני הצנתרות כמו ראו חלקת יואב ע"י (שמואל ב יד) : **המריקים מעליהם**. את השמן הזה הצלול וטוב להארי כזהב כמו (איוב לז) מצפון זהב יאתה : **[יד]** שני בני היצהר. קרן כהונה ומלכות הנמשחים בשמן המשחה : **העומדים על אדון כל הארץ**. לבקש מלפניו להחזיר את גדולתם : **שני בני היצהר**. יצר טוב ויצר הרע מתהפך לטוב בזכות התורה :

זכריה פרק-ה

[א] מגלה עפה. רבותינו פירשו כפולה ואמרו שהתורה כתובה בה ולמדו מכאן שהעולם אחד מג' אלפים ומאתים בתורה כדאית' בעירובין (דף כא) וי"ת מגילתא פורחא פורחת באויר ולפי פשוטו של פרשה מגלת פורענוי היתה והוא שראה (יחזקאל ג) וכתוב אליה קנים והגה והי : **[ג]** זאת האלה. זאת שכתוב בה פורענות נקמת שבועות שקר : **היוצאת**. עתה מבית קדשי הקדשים מלפני השכינה להתהלך על פני כל הארץ וזהו

ארכה עשרים ורחבה עשר כמדת פתח העזרה וההיכל אשר יצאת דרך שם : **כי כל הגנב**. עד עכשיו : **מזה כמוה נקה**. מזה הפורענות כמו שהוא מפורש בה נקה ולא נשתלם פורענוי יחידי העוברים על התורה אלא המתין עד שנתמלאת סאת כולם ולקו כולם כאחד בחורבן ובגולה וכן כל הנשבע לשקר עד הנה מזה הפורענות כמו שהמגילה הזאת מגדת נקה ולא נשתלם אבל מכאן ואילך הוצאתיה לשוט בארץ ולנקום מן הגנבי והנשבעים לשקר מעכשיו ובא אל בית הגנב וגוי : **[ה] שא נא עיניך וראה**. עוד יוצאת אחרת שתצא מבית קדש הקדשים : **[ו] ואומר מה היא**. היוצאת שתאמר אלי לראות : **ויאמר זאת האיפה**. שתראה יוצאת כמין איפה שמודין בה : **ויאמר זאת עינם בכל הארץ**. ולאחר שראיתיה אמר זאת היא מדה שלקו בה אותם שעיניהם בכל הארץ לגזול ולעשוק להקטין איפה ולהגדיל שקל ונמדד להם סאה בסאה : **[ז] והנה ככר עופרת נשאת**. ראיתי שנשאת מעל הארץ לאויר משקל ככר עופרת וראיתי עוד זאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה : **[ח] ויאמר זאת הרשעה**. האשה זאת שאתה רואה בתוך האיפה היא מדת דרך הרשעה אשר ינהגו בה הרשעים והנה עתה נתוני בתוכה ללקות בתוך הסאה עצמה שמדדו בה מדה במדה : **וישלך אותה**. עד עתה היתה יושבת והוא השליכה וחבטה לתוכה רמז ליסורים ולעונשים : **וישלך את אבן העופרת אל פיה**. לשקעה למען לא יגדלו עוד ולא ישמע קולן לשדד עניים ואביונים : **[ט] שתיים נשים יוצאות**. מן הבית : **החסידה**. דייה לבנה וולטויא"ר בלע"ז : **[יא] והוכן והניחה שם**. והוכן הבית והונחה האיפה עם הרשעים שבתוכה : **שם**. באותו הבית : **על מכונתה**. על קביעות ועל בסיסה כאן רמז לו שבעונם של ישראל שמדדו בסאת עבירות ורשע לקו באותה מדה ובאו שתי אומות שמלכו כאחת הם בבל וכשדי חיל נבוכדנצר והגלום לבבל ושם עמדו קבועים על מכון בסיס ההוקבע להם והוא לפי מלאות ע' שנה עד עתה שחזרו ונוטה פי' זה אחר יונתן במקצת וכמה דרכים פותרים בה ולא נתיישבו לי ורבותינו פירשו ולמדו מכאן שנמסר להם יצר הרע לאנשי כנסת הגדולה ושדיוה לדודא דאברא וחפוהו באברא משום דשאיב קליה כדאיתא בסנהד' ובמסכת יומא ושפתרתי מלכות נבוכדנצר בכפל שתי אומות ראיתי במדרש תלים שדי' מלכיות הללו ששעבדו בישראל כפולות היו בבל וכשדים מדי ופרס אנטיוכס ומוקדון אדום וישמעאל ועל ככה יסד הקלירי רביעית היא שמינית על אדום :

זכריה פרק-ו

[א] וההרים הרי נחושת. ס"י על חוזק מלכיות הללו הבא להם מבין שני ההרים שהוא קשה ואמיץ שאלו ד' מרכבות שלוחי הקב"ה לתת ממשלת לדי' מלכיות בבל ומדי יון ואדום : **[ב] סוסים אדומים**. הם שהרכיבו את

בבל שהיא אדומה כמו שכתוב אנת הוא ראשה די דהבא (דניאל ב) :
שחורים. להרכיב את מדי שהשחירה את פניהם של ישראל בימי המן :
ג **לבנים**. להרכיב את פרס שבנה את הבית : **ברודים**. המה מנומרים
להרכיב את יון שעינו את ישראל במיני גזרות משונות זו מזה : **אמוצים**.
להרכיב ישמעאל (ס"א אדום) ולא ידעתי מהו ל' אמוצים ויונתן תרגם
קטמנין : **ה** **אלה ארבע רוחות השמים**. שרי העכו"ם מלכיות
הקדמוניות המושלות בד' רוחות השמים : **יוצאות מהתיצב וגו'**. באו
לפניו ונתן להם רשות מפיו למשול : **ו** **אשר בה הסוסים השחורים**
יוצאים אל ארץ צפון. להרכיב את מדי ועל האדומים לא כתב יוצאים
שכבר כלתה לה ממשלת בבל : **והלבנים יצאו אל אחריהם**. להרכיב את
פרס שתיהן בצפון ומשלו על בבל : **והברודים יצאו אל ארץ התימן**.
להרכיב את יון ויטלו המלוכ' מיד פרס ובפתרונו לרב סעדיה בדניאל
ראיתי מלך הנגב הוא מלך יון : **ז** **והאמוצים יצאו ויבקשו**. מלפניו
שיהא אורך גדול לממשלתם ללכת בכל הארץ : **ויאמר לנו התהלכו**
בארץ. נתן להם רשות למשול ממשל רב והוא מלכות אדום : **ח** **ראה**
היוצאים אל ארץ צפון. להרכיב מדי ופרס : **הניחו את רוחי**. שככו את
חמתי בבבל שהשחיתו את בלשצר וזרעו של נבוכדנצר הוא שאמר (ישעיה
מת) ה' אהבו ויעשה חפצו בבבל וגו' : **י** **לקוח מאת הגולה מחלדי וגו'**,
: **אשר באו מבבל**. כל האנשים האלה : **יב** **צמח שמו**. הוא זרובבל
האמור למעלה הנני מביא את עבדי צמח ועל שם שצמחה גדולתו מעט
מעט ויש פותרים אותו במלך המשיח אבל כל הענין הזה מדבר בבית שני
: **ומתחתיו יצמח**. מזרע המלוכה : **יג** **והוא ישא הוד**. הוד נשיאות :
וישב. כהן גדול על כסא הכהונה : **ועצת שלום וגו'**. הנשיא והכהן יאהבו
זה את זה : **יד** **והעטרות תהיה לחלם וגו'**. מקרא מסורס הוא
והעטרות תהיינה בהיכל ה' לזכרון טוב לחלם ולטוביה אשר התנדבו
הכסף והזהב ואותן עטרות היו תלויות בחלונות בגובה ההיכל כמו
ששנינו במסכת מדות חלם הוא חלדי : **טו** **והיה אם שמוע**. והיה לכם
הדבר הזה אם שמוע תשמעו וגו' :

זכריה פרק-ז

ב **וישלח בית אל שראצר ורגם מלך ואנשיו**. אנשים צדיקים היו ושלחו
מבבל לקרוביהם שבבית אל לבא לחלות את פני ה' בירושלים בעדם
ולשאול מאת הכהנים להודיעם אם יבכו בחדש אב אחרי אשר חזר הבית
להבנות : **ג** **הנזר**. לפרוש מן התענוג כאשר עשיתי זה שבעים שנה אין
נזירה בכל מקום אלא פרישות : **ה** **ובשביעי**. הוא צום גדליה : **הצום**
צמתוני אני. ה"א נקודה חטף פתח לפי שהיא משמשת ל' תמיהא שמא
לכבודי צמתם שתהיו צריכים לצום גם עתה : **ו** **וכי תאכלו וכי תשתו**.
ואם לא תצומו מה לי גם בזו הלא אתם להנאתכם הוא המאכל והמשתה

[ז] הלא את הדברים. מי גרם לכם הצום והמספד הלא דברי תוכחות אשר קרא ה' וגו' הם החריבו אתכם ועל כן צמתם ואלה הדברים אשר קרא משפט אמת שפטו: **[יב]** שמו שמיר. תולעת חזק מצור מראין אותו על האבן והיא מתבקעת: **[יג]** ויהי כאשר קרא ולא שמעו. אמר ה' צבאו עליהן באותן הימים כן יקראו ולא אשמע: **[יד]** ואסערום. בגלות וכן עשיתי: **וישימו**. בעוונם: **ארץ חמדה לשמה**. והוא גרם להם הצום והמספד אבל עתה קנאתי לציון בשביל ציון אקנא את הכשדים:

זכריה פרק ח

[ב] קנאתי לה. בשבילה ולא תזקקו לצום ולספוד וכן סוף הענין צום החמישי וגומר: **[ד]** מרוב ימים. יהיו צריכים למשענת בידם: **[ו]** כי יפלא. בעיניהם החסד הגדול אשר אעשה להם: **גם בעיני יפלא**. איך שבתי מן החרון הגדול ורבותינו דרשוהו על שחיטת יצר הרע במסכת סוכה בעיני יפלא איך יוכלו הצדיקים לעמוד כנגדו בחייהם: **[ט]** תחזקנה ידיכם. לבנות ולהשלים ואל תיראו מעם הארץ המרפים ידיכם ומבהילי אתכם מלבנות וכמו שמפורש בספר (עזרא ד): **השומעים בימים האלה**. בשנת ד' לדריוש: **את הדברים האלה**. של ניחומים מפי הנביאים אשר נבאו להם אז ביום יוסד בית ה' בשנת שתיים לדריוש את הדברים להתחיל במלאכה כי נבחנו אותם הנביאים בעיניהם בדבריהם שהם נביאי אמת ולפיכך כדאי הם לסמוך עליהם אף בדברי ניחומים של עכשיו ובמה נבחנוה כי לפני הימים ההם שכר האדם וגומר והם נבאו לכם שמשותתחילו במלאכה תבא ברכה במעשה ידיכם ונתקיימו דבריהם שהרי עתה לא כימים הראשונים: **[יד]** ולא נחמתי. על אשר זמותי להביא עליכם לחזור בי אלא הביאותיה כן לא אתנתם על הטובה אשר זממתי לכם: **[טז]** ומשפט שלום. היא הפשרה: **[יז]** ואיש את רעת רעהו. הזהירם על שנאת חנם והיא שהחריבה בית המקדש שני: **[יט]** צום הרביעי. צום של תמוז שהוא רביעי לחדשים: **צום החמישי**. של אב: **וצום השביעי**. שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה: **וצום העשירי**. של טבת: **[כג]** עשרה אנשים. משבעים לשון הרי שבע מאות לכל כנף וכנף הרי לד' כנפי הטלית אלפים ושמוני מאו':

זכריה פרק ט

[א] בארץ חדרך. דרש רבי יהודה בר אלעאי זה משיח שהוא חד לעכו"ם ורך לישראל אמר לו רבי יוסי בן דורמסקית יהודה בריבי עד מתי אתה

מעוות עלינו את הכתובים מעיד אני עלי שמים וארץ שאני מדמשק ויש מקום ששמו חדרך ומה אני מקיים ודמשק מנוחתו שעתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק ואין מנוחתו אלא ירושלים שנאמר זאת מנוחתו עדי עד (תהלים קלב) א"ל ומה אני מקיים ונבנתה עיר על תלה אמר לו שאין עתידה לזוז ממקומה כך ברייתא שנויה בסיפרי : **כי לה' עין אדם**. כי ביום ההוא ישעה האדם על עושיהו ועיניו אל הקב"ה תראינה כמו שאמר למעלה נלכה עמכם ונספחו הם ועריהו על ערי ישראל וכל שבטי ישראל חשובים לה' על כל האומות הקדמונים כיוצא בו (מלכים א יא) ושלמי אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה והלא בת פרעה בכלל היתה אלא שהיתה בת פרעה חביבה לו כנגד כולם אף כאן כל האומות יהיו להקב"ה וישראל כנגד כולי' : **[ב] וגם חמת תגבל בה**. תשיג גבולי בגבול ירושלי' : **צור וצידון**. גם המה בנותיה אע"פ שחכמה מאד שנתחכמה מאד וסבורי להיות לעולם גברי' בחכמתה : **[ג] ותבן צור מצור לה**. ואומרת מי יורדיני לארץ : **ותצבר כסף כעפר**. ומתהללת בעושרה : **וחרוץ**. מין מראית זהב : **[ד] הנה אד'**. שהוא שליט על כל : **יורישנה**. לשון מוריש ומעשיר (שמואל א ב) : **והכה בים חילה**. והבליע בתוך ימים ממונה, יעלה עליה את הים ויטבענה כמו שאמר יחזקאל : **[ה] תרא אשקלון**. את מפלת צור ותירא ועקרון אף היא תירא : **כי הוביש מבטה**. שהיתי' נשענת על צור שהיתה ראש לבני עשו ועקרון אף היא לאדום כמו שאמרו רבותינו במסכת מגילה (דף ו ע"ש) ותחילה היתה משל פלשתים : **[ו] וישב ממזר באשדוד**. וישב עם נכרי באשדוד הם ישראל שהיו בה נכרים : **[ז] והסירותי דמיו מפיו**. של עשו אלו בית בימה שלהם שהיו זורקים שם דמי זבחיהו ויש פותרין שפיכת דמים שהיה שופך דמי ישראל : **ונשאר גם הוא לאלהינו**. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבגלות : **והיה כאלוף ביהודה**. אלו טרטיאות וקרקסיות שלהם שעתידיים שרי יהודה ללמד בהם תורה ברבים : **והיה כאלוף**. לשון אלוף ולמוד. **ועקרון**. תהיה לישראל : **כיבוסי**. ירושלים : **[ח] וחניתי לביתי מצבה**. אחנה אצל ביתי להגין עליה מן המעמידים מבצר ומשחית שלא יציבו עליה ודוגמתו וכל צבי' ומצודתי' (ישעיה כט) ויש עוד לפתור מצבה כמו מצבא באל"ף : **כי עתה ראיתי**. צרתם בעיני אע"פ שעד הנה הסתרתי פני מהם : **[ט] הנה מלכך יבוא לך**. אי אפשר לפותרו אלא על מלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים ועד ים ולא מצינו מושל לישראל כזה בימי בית שני : **צדיק ונושע**. בה' : **עני**. ענותן : **ורוכב על חמור**. מדת ענוה היא : **ועל עיר**. כמו ועירים עשרה (ראשית לב) : **[י] והכרתי רכב**. שלא יהיו צריכין לה : **ומשלו**. וממשל שלו : **מים ועד ים**. מימא ועד מערבא לסוף העולם : **ומנהר**. פרת : **[יא] גם את**. תוושעי עמו כמו שהוא צדיק ונושע כי בדם בריתך הרי נבאתי לכם לעתיד וגם עתה מגלות בבל שאתם עכשיו בתוכה : **בדם בריתך**. בזכות דם הברית שנזרק עליכם בסיני הנה דם הברית אשר כרת : **שלחתי אסיריך**. מן הגלות : **[יב] שובו לבצרון**. לכחכם ולכבודכם אע"פ שאתם עתה ברשות מלכי פרס אתם אסירי התקו' אשר קויתם לי עד הנה למלאות דברי לקץ ע' שנה : **גם היום מגיד משנה אשיב לך**. עוד היום אני מגיד לך בשורה שנייה לבד זו של בנין ומה היא הגדה

השנייה שאני שב לשנות לכם : **[יג]** **כי דרכתני לי יהודה**. סוף שאנטיוכס יטול המלוכה מיד מלכי פרס וירעו לכם ואני אדרוך יהודה להיות לי כקשת מלחמה וילחמו באנטיוכ' בימי חשמונאים : **קשת מלאתי אפרים**. מקרא קצר הוא כמו קשת מלאתי יד אפרים כמו (מ"ב ט) ויהוא מלא ידו בקשת אפרים יהיה לי כאשפה מלאה חצים : **ועוררתי בניך ציון**. על חיל אנטיוכס : **[יד]** **וה' עליהם יראה**. בספר יוסיפון מצינו בעת ההיא נראה מופת לאנשי ירושלי' : **בשופ' יתקע**. ירעם : **בסערות תימן**. לסער את אנשי תימן הם חיל אנטיוכס ויש מרבתי שפתרוהו על אדום לע"ל : **[טו]** **ואכלו**. שלל אויביהם : **וכבשו**. תחתיה' אבני קלע, הם היונים שהם מלומדי קשת ולקלע באבן : **והמו כמו יין**. המיון בקול ששון ושמחה כמו שהומים שתויי יין : **ומלאו**. נפשותם כל טוב : **כמזרק**. שמלא דם לפני המזבח : **כזויות מזבח**. שמנסכין שם יין והיין צף עליו כמו ששנינו במסכת סוכה לשון שביעה ל' שכרות : **[טז]** **כצאן עמו**. כצאן שהסיע ממצרים להיות לו לעם : **כי אבני נזר**. כי הכהנים בני חשמונאים המתפארים באבני נזר בטורי חושן ואפוד יהיו מתנוססים בניסים על אדמתן : **[יז]** **כי מה**. רב : **טובו**. הצפון של אותו הדור : **דגן בחורים**. הנותן כח לבחורים : **ותירוש**. אשר ינובב בתולות בניב שיר ושמחה ויש פותרין אשר ינובב ויצמח בקרקע בתולה והוא יין משובח :

זכריה פרק-י

[א] **שאלו מה' מטר**. אם תצטרכו : **חזיזים**. עננים מביאים מטר : **לאיש עשב בשדה**. בשביל איש אחד ובשביל עשב אחד הצריך למטר : **[ב]** **כי התרפים**. והקוסמים חזו שקר והחלומות אשר הטעו את אבותיכם לאמר חלמתי והיו מחזיקי ידיהם למרוד בהקב"ה דברו און והבל דברו לאמר שלום ואין שלום : **על כן נסעו**. אבל אני נביא להם באמת : **יענו**. יתכנעו כמו לענות מפני ל' עוני : **[ג]** **על הרועים חרה אפי**. על מלכי נבוכדנצר וסנחריב (נ"א : מלכי יון) : **ועל העתודים**. על שריהם וכן ת"י ועל מלכיא הוה רוגזי ועל שלטניא אנא מסער ועכו"ם נמשלו לעתודי' והצפיר והשעיר מלך אנטיוכס (דניאל ח) והרוצי' לפרש הענין שלא במלכי עכו"ם יאמר העתודים לשון שרים כמו עורר לך רפא"י כל עתודי ארץ (ישעיה יד) : **כסוס הודו במלחמה**. כסוס אשר יוכר הודו במלחמה : **[ד]** **ממנו פנה**. מהם מלכיהם מהם שריהם מהם לוחמי מלחמותם : **[ה]** **והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות במלחמה**. הרי מקרא זה מסורס והיו במלחמה הולכים ודורכים אנשים כגבורים הבוסים טיט חוצות בוסים דורסים כמו יבוס קמינו (תהלים מד) בוססו את חלקתי (ירמיה יב) : **והובישו**. בית יהודה את רוכבי הסוסים הבאים להלחם בם : **[ו]** **וגברתי את בית יהודה**. במלחמת היוני' : **ואת בית יוסף אושיע**. במקום שגלו שם בחלח ובחבור בימי סנחריב : **והושבותים**. כמו

והושבתים לי ישיבה : והיו כאשר לא זנחתים. כאלו לא זנחתים מעולם : **[ת] אשרקה להם.** כדרך השורקים לסיי אות לבא אליו הטועה בדרך : **ואקבצם.** לעת הקץ לעתיד : **כי פדיתים.** כשאפדם : **ורבו.** בגולה כמו שרבו במצרים : **[ט] ואזרעם.** תחלה בעמים כאדם הזורע סאה להכניס כמה כורין : **וחיו את בניהם.** עם בניהם : **[י] ולבנון.** זה בהמ"ק : **ולא ימצא להם.** ולא יסופק להון : **[יא] ועבר בים צרה.** ותעבור צרה בצור היושבת בתוך הים והוא ראש למלכות צור : **והכה.** הקב"ה אשר הוא המכה יכה בים גלים להשקיע את צור : **כל מצולות יאור.** היא מצרים :

זכריה פרק-יא

[א] פתח לבנון דלתיך. תרגם יונתן פתחו עממיא תרעכון : **[ב] הילל ברוש כי נפל ארז.** שהוא גדול מן הברוש הילילו השלטונים כי נפלו המלכים מעכו"ם : **אלוני בשן.** קישנ"ש בלע"ז : **כי ירד.** כי נשבר ודומה לו וברד ברדת היער : **יער הבציר.** יער המבצר תקוף כרכיא : **[ג] הרועים.** המלכים : **אדרתם.** תפארתם : **שאגת כפירים.** יבכו השרים : **כי שודד גאון הירדן.** שהוא מקום הכפירים ואריות ורבותינו פירשו פתח לבנון דלתיך שעל חורבן בית שני נתנבא הנביא ומי שנה קודם חורבן היו דלתות ההיכל נפתחו מאיליהן גער בהן ר"י בן זכאי אמר לו היכל היכל עד מתי אתה מבעית את עצמך יודע אני שסופך ליחרב וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא פתח לבנון דלתיך וגוי' : **[ד] רעה את צאן ההרגה.** הכן להם רועים כלומר הנבא על פרנסיהם העתידיים לרעותם מעתה : **צאן ההרגה.** ישראל שהרגום רועיהם ואכלום : **[ה] ולא יאשמו.** הבליים שאגלם לתוכם זה מוכרם והקונה הרוג ואין נותן ללבו שיהא לו אשמה בדבר ומוכרם מתהלל ברוך ה' שמסרם בידי והריני עשיר : **ואעשיר.** והרי אני עשיר : **[ו] וארעה את צאן ההרגה.** כל אלה דברי הקב"ה לנביא ואני רעיתי אותם בימים הקדמונים : **לכן עניי הצאן.** אמת עניי הצאן היו כשהתחלתי לרעותם : **ואקח לי שני מקלות.** לסוף ימים חלקתים לשתי ממלכו' בעוונם : **לאחד קראתי נועם.** ירבעם אמר לנהלם לעט : **ולאחד קראתי חובלים.** רחבעם אמר להם ליסרם בעקרבים ולפי שדרך צאן לנהלן במקלוי קרא למושליהם מקלות : **[ח] ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד.** והם השחיתו דרכיהם עד שמאסתים והרגתים בחדש אי' כל שלשת הרועים שהרג והוא את כל בית אחאב ואת בית אחזיה מלך יהודה ואת אחיו ואת כל זרע מלכות דוד ועתליה איבדה את השאר זולתי יואש שנטמן (מלכים ב ט) : **ותקצר נפשי בהם.** מאסתים וכל לי קוצר נפש הוא דבר צרה או דבר מיאוס שאין הדעת סובלתו וקצר הלב והמעים מלהכיל כמו שאליהו אמר הציקתני רוח בטני (איוב לב) : **גם נפשם בחלה בי.** זכרונם היה רב במעי וממלא את רוחי ומציק את בטני ובחלה פי' רבותינו לשון גודל במס' נדה משל משלו

חכמים באשה פגה בוחל וצמל פגה עודה תינוקת בוחל אלו ימי הנעורים שכבר היא גדולי והביאו מקרא זה ראייה לדבריהם: **[ט]** **ואומר לא ארעה אתכם**. אמרתי באותן הימים אשליכם מעל פני ויהיו הפקר ולבו: **[י]** **ואקח את מקלי את נועם**. שברתי את כח מלכי ישראל בימי יהואחז בן יהוא עד כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש (מ"ב יג) ובימי הושע בן אלה שמסרתים ביד סנחרב והגלהו (שם יז): **להפר את בריתי אשר כרתי את כל העמים**. להראותם שבשביל שבגדו בי הפרתי את בריתי אשר כרתי עם כל העמים עליה שלא יזיקום שע"מ כן נתתי להם את התורה שאם ישמרוה שיהיו חירות מן המלכיו שלא תהא אומה ולשון שולטת בהם ואל תתמי אם דבר המקר' תשועתם מיד שונא בלשון כריתת ברית את השונא שהרי מצינו מקרא דוגמתו וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה וגומר: **[יא]** **וידעו**. כן הבינו הצדיקים שבהם השומרים את חוקי: **כי דבר ה' הוא**. גזירה זו כבר דיבר לנו הקב"ה ע"י משה יוליד ה' אותך ואת מלכך: **[יב]** **ואומר**. אל מלכי יהודה הנותרים: **אם טוב בעיניכם הבו שכרי**. קיימו מצותי והוא יהיה שכרי על כל הטובה אשר נתתי לכם כמו שנותנין שכר לרועה צאן ואשוב וארעה אתכם: **ואם לא חדלו**. וגם אני לא אטיב לכם וכן מצינו שאמר הקב"ה (ליחזקאל ו) השומע ישמע והחדל יחדל: **וישקלו את שכרי שלשים כסף**. תירגם יונתן ועבדו ית רעותי גברין מקצת אנשים טובים מעט היו בהם שעשו רצוני כגון החרש והמסגר דניאל חנניה מישאל ועזריה יחזקאל ולשון שלשים כסף לא ידעתי לכוין כאן אלא כסף לשון חמדה ואף רבותינו פירשו כן בחולין והביאו ראייה צרור הכסף לקח בידו (משלי ז) ואת השלשים פירשו שמ"ה צדיקים יש בכל דור ודור והביאו ראייה מחומר שעורים ולתך שעורים חמשה עשר בבבל ושלשים בא"י שנאי ואקחה את שלשים כסף ואשליכהו בית ה' בא"י ומנין השלשים מדרש אגדה שהובטח אברהם אבינו בכך שלא יהא דור פחות משלשים צדיקים מנין כה יהיה זרעך יהיה בגמטריא שלשים: **[יג]** **ויאמר ה' אלי השליכהו אל היוצר**. כמו אל האוצר שומר האוצר אמר הקב"ה לנביא כתוב והנח את אלו הם וצדקתם להיות שמור לסוף שבעים שנה של גלות בבל ויבנה ב"ה על ידיהם ומהו האוצר אדר היקר בית מקדשי אדר תפארתי: **אשר יקרתי מעליהם**. אשר הפשטתי מעליה מהיות להם ליקר ולי יקרתי הוא הסרת כבוד והמ"ם של מעליהם יוכיח והוא כמו ושרשך מארץ חיים כמו מסעף פורה ודוגמת הפירוש שפירשתי מעין תרגום של יונתן הוא וראיתי לשונות הרבה לפירוש נבואה זו ואיני יכול לכוונן: **[יד]** **ואגדע את מקלי השני**. הגלתי את צדקיהו: **את החובלים**. את רשעי דורו כי הוא צדיק ודורו רשעים: **להפר את האחוה**. שנתאחו בני יהודה ובנימן ונדבקו בתועבות מלכי ישראל: **[טו]** **עוד קח לך וגו'**. וזהו שאמר לו למעלה רעה צאן ההריגה סימן הוא שאני עתיד למסור דור חורבן בית שני זה ביד טיטוס: **[טז]** **הנכחדות**. האובדות לא יפקוד הרועה לבקשם: **הנער לא יבקש**. תירגם יונתן דאטלטלו לא יתבע הנער השוטות שאינן יודעות לבוא אל הדיר: **הנצבה**. שיש לה כח קצת לעמוד על רגליה וצריכה סיוע לנהלה לאט ומנחם פירש ונפוחה ל' לצבות בטן: **לא יכלכל**. תרגם יונתן

לא יסובר ודרך הרועה בחיקו ישא : **ובשר הבריאה יאכל**. את העשירי יגמור ממונן : **ופרסיהן יפרק**. עד כלה ודוגמת זו אמר דניאל אכלה ומדקה ושארה ברגלה רפסה : **[ז]** **הוי**. יש לצעוק על זה : **רועי האליל**. רועי של אין, אליל ל' אל אינו רועה וכן רופאי אליל (איוב יג), רועי האליל יו"ד יתירה במקום ה"א כמו ועוזבי הצאן (כאן) שכני סנה (דברים לג) שכני לבדד (מיכה ו), עוזבי הצאן נותנן הפקר ליד כל הבא להכות ולהרוג ולבוז : **חרב על זרועו ועל עין ימינו**. והוא הרועה סכין של שחיטה נושא בידו לשחוט את השמינה ואת הבריאה שנתן עין ימינו בהם לדעת מי העשירים לבוז ולגמור נכסיהם : **זרועו יבוש תיבש**. לעתיד לבא ונתתי נקמתי וגומר (יחזקאל כח) והפותרי פותריו אותו בצדקיהו על שם (ירמיה כב) ואת עיני צדקיהו עור ואי אפשר לכוון הנני מקים רעה בארץ בצדקיהו שכבר עבר לו שבעים שנה :

זכריה פרק-יב

[א] משא דבר ה'. הוא גמר זה הדבר שהתחיל לדבר בפורענותן של אוכלי ישראל על בבל וכיוצא בו : **[ב] סף רעל**. כלי תרעלה כמו בדם אשר בסף (שמות יב) רעל ל' שממון אוטם הלב והאברים שאין להם כח כאדם המעוטף בשמלה כמו (נחום ב) הברושים הרעלו (ישעיה ו) השרות והרעלות, בלשון משנה מצינו מדיות רעולות אונבלופמנט"א בלע"ז : **וגם על יהודה**. יטילו העכו"ם אשר יהיו במצור על ירושלים שיהיו בית דוד מבפנים ועכו"ם יצורו עליהם ויבאו גם בני יהודי על כרחם לצור על ירושלי כן ת"י : **[ג] אבן מעמסה**. אבן משאוי המוטלת על בני אדם מפי המושל לשאתה ולעמסי על כתפיים והיא כבידה מאד עד אשר כל עומסיה שרוט ישרטו : **[ד] אכה כל סוס**. הצובאים שם בשגעון ואת רוכביהם בעורון אבל על בית יהודה שהם על כרחם מן הצובאים אפקח עיני להגין עליהם מן המכה הזאת : **[ה] ואמרו אלפי יהודה בלבם**. כשיראו שאר הצובאים נגפים במגפה זו והם ניצולים : **אמצה לי יושב ירושלם וגוי**. יושבי ירושלים שיודעים שעל כרחנו אנו באים עליהם אמצו לעזרתי בתפילתן בה' אלהיהם : **[ו] אשים את אלפי יהודה**. ישובו וילחמו עם אותם שהביאום שם : **ככיוור אש**. כמדורות אש גדולה וכיוור לשון כירה וכך חברו מנחם : **תחתיה**. במקומה : **[ז] והושיע ה' את אהלי יהודה בראשונה**. בטרם יבואו בני ירושלים לצאת מן העיר תהיה להם תשועה לשוב אל אהליהם ואל ביתם ואח"כ תבא תשועה לבני העיר היא התשועה שנאמר בה ויצא ה' ונלחם (לקמן יד) : **למען לא תגדל**. להתפאר עליהם ולומר לא נצלתם אלא בשבילנו : **[ח] הנכשל בהם**. החלש שבהם : **כאלהים**. כרברבין כמלאכים : **כמלאך ה' לפניהם**. יצלחון כמלאכא דה' קדמיהון : **[ט] אבקש להשמיד**. אבקש בהשמדתם ואדקדק בעוונם ורבותינו פירשו לזכות אבקש בנוגני שלהם אם יש להם זכות אניחם ואם

לאו אשמידם : **[י]** רוח חן ותחנונים. שיעלו על רוחם להתחנן לפני והם יהיו לחן בעיני : רוח. טלנייט בלעיז : והביטו אלי את אשר דקרו. תרגם יונתן ויבעון מן קדמי על די איטלטלו : והביטו. להתאונן על אשר דקרו בהם האומות והרגו בהם בגלותי : **וספדו עליו**. על אותו הרג : **כמספד על היחיד**. כאשר יספוד איש על בן יחידו ורבותינו דרשוהו על משיח בן יוסף שנהרג במסכת סוכה : **[יא]** **כמספד הדדרמון בבקעת מגדון**. אין ענין הדדרמון בבקעי מגדון אלא שני מספדות הן כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדדרמון בר טברימון ברמות גלעד שנאמר (מ"א כב) ותעבור הרנה במחנה והוא הספד וכמספדא דיאשיהו בר אמון דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידון שנאמר (ד"ה ב ל"ה) ויקונן שם ירמיהו וגוי ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם וגוי : **[יב]** **בית נתן**. הנביא וי"א נתן בן דוד כמו שנאי (ש"א ה) שמוע ושובב ונתן ושלמה : **[יג]** **בית לוי**. הכהנים והלויים : **משפחת השמע**. שמוע בן דוד, בתחלה כלל הכתוב משפחות בית דוד ואח"כ פרט כל אחת ואחת : **[יד]** **כל המשפחות הנשארות**. לבית דוד : **ונשיהם לבד**. משום צניעות ולמה משפחות הכהונה והממלכות כדי להחזיר להם כתריהם כמו שנאמר בראש הספר אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ :

זכריה פרק-יג

[א] **לחטאת ולנדה**. לאדיותא וכן ת"י אשבוק לחוביהון כמה דמדכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא באפר חטאת : **[ב]** **וגם את הנביאים**. נביאי שיקרא : **רוח הטומאה**. יצר הרע : **[ד]** **אדרת שער**. כן דרך מסיתים ומדיחי מתעטפי בטליתם כאילו הם אנשים צדיקים למען יקובלו כחשיהם : **[ה]** **כי אדם הקנני**. פתר בו מנחם לשון מקנה צאן ובקר כי אני כשאר כל אדם שאינו עסוק בנבואי הפקידני מנעורי לשמוי את מקנהו : **[ו]** **בין ידיך**. בין כתפיך שם מלקין עוברי עבירה : **בית מאהבי**. אשר אהובני והוכיחוני לדרך הישרה : **[ז]** **חרב עורי על רועי**. על אותו שהפקדתיו על צאן גלותי : **ועל גבר עמיתי**. שחברתיו אלי לשמור צאני כמוני : **הך את הרועה**. את מלך מואב הרשעה : **ותפוצנה הצאן**. שכבושה תחת ידו : **והשיבותי ידי**. ואשנה מכותי שנית : **על הצוערים**. על השלטונים הצעירים מן המלכים ויונתן תרגם ותפוצנה הצאן ויתבדרון שלטוניה ותירגם על הצוערים ממונים שלהם השניים להם וכן ת"י המקרא הזה באומות חרבא איתגלי על מלכא דבבל ועל שלטוניה חבריה דכוותיה דדמי ליה אמר ה' צבאות קטול ית מלכא דבבל ויתבדרון שלטוניה ואין לשון התרגום הזה נופל על ישראל שלא מצינו בתרגום ובמקרא שלטונין בישראל אלא מלך ושרים ותרגום שלהן רברבין : **[ח]** **והשלישית יותר בה**. יתגיירו ויחיו : **[ט]** **והבאתי את השלישית באש**. ואעיל ית תליתא בעקא בכור דאשא שיסבלו וישאו מקצת הגרים

מהעכו"ם בצרות חבלו של משיח ובמלחמות גוג ומגוג עם ישראל ומשם יבחנו כי גרי אמת הם כי הרבה מהם תחלה ישובו לסורם ויתחברו עם גוג כמ"ש באגדה : **והוא יאמר ה'**. כשיתפלל יתפלל לה' ולא לאלהיו הראשון :

זכריה פרק-יד

[א] הנה יום וגו'. חביב להקב"ה : **וחולק שללך בקרבך**. שלל שתשללי מאויבים יחלקו יושביך בקרבך וכן ת"י ויפלגון ב"י נכסי עממיא בגויך ירושלם : **[ב] ויתר העם לא יכרת**. לא יגלו כולם ולמה יניחם להגלות חצים ולשסות הבתים כדי שלא יהא להם פתחון פה לאמר לא למלחמה באנו כי אם להשתחוות באנו : **[ג] כיום הלחמו ביום קרב**. כיום אגחותיה קרב על ימא דסוף : **[ד] מחציו**. מאמצעיתו : **מזרחה וימה**. מן המזרח למערב כמו שמסיים והולך : **ומש חצי ההר צפונה וגו'**. חציו הצפוני ימוש ממקומו וימשך לצד צפון וכן מצינו חציו נגבה לצד דרום ויהיה הגיא ביניהם ראשו למזרח וסופו למערב : **[ה] ונסתם גיא הרי**. י"ת ויסתתם גיא הרי לפי שירושלים הרים סביב לה ויש גיא בין הר שבצפון ובין הר הזיתים וכן בדרום וכשימשך חצי ההר הזיתים אצל הר שבצפון יסתתם הגיא שביניהם וכן בדרום : **כי יגיע**. גובה גיא שהיה בין ההרים : **אל אצל**. אל גובה ראשי ההרים שמכאן ומכאן וכן חברו מנחם (ישעיה מא) ומאציליה קראתיך ופירושו ל' גובה : **ונסתם**. בראותכם המופת הגדול הזה : **כאשר נסתם מפני הרעש**. (שם) ויניעו אמות הסיפים ביום שנתנגע עוזיה : **כל קדושים**. מלאכים : **[ו] לא יהיה אור יקרות וקפאון**. י"ת לא יהיה נהורא אלהין עדי וגליד יהי נהורא לא יהיה אור נוגה כי יקרות וקפאון יהי יקרות ל' כיקר כרים (תהלים לז) הוא כמין אור הנראה שחרית על ההרים וכלה והולך : **וקפאון**. קפוי וחשוך ועב כקרח שנקפה ומגליד כמו וכגבינה תקפיאני (איוב י) : **[ז] והיה יום אחד**. והיה הדבר הזה יום אחד מיומו של הקב"ה הוא היום ידוע שהוא להכנת ישעו של הקב"ה : **לא יום ולא לילה**. לא אור נוגה באור של עולם הבא שנא' (ישעיה ל) ואור החמה יהיה שבעתים כאור וגומר ולא לילה ולא עת צרה כצרת שיעבוד גליות שמקודם שימי משיחנו יהיו ואין בהם שיעבוד : **והיה לעת ערב**. קודם שיגמרו אלף שנה יהיה אור הנוגה וכל הטוב האמור על ישראל וכן ת"י לא כנהור יומא ולא כקבל ליליא :

[ח] והיה ביום ההוא. כשיבקע הר הזיתים מן המזרח למערב : **יצאו מים חיים מירושלים**. וילכו למזרח דרך אותה בקיעה עד הים הקדמוני שהוא למזרחו של עולם קדמה וחציו יפנה למערב אל ים המערבי הוא המעיין שניבא יואל (שם ד) ומעיין מבית ה' יצא הוא הנחל שניבא (יחזקאל מז) וימד אלף ויעבירני במים וגו' : **[ט] יהיה ה' אחד**. שכל האומות שאין להם תורה האמתית יעזבו הבליהם ויודו לו שהוא אחד ואין עמו אל נכר

וּשְׁמוֹ אֶחָד. שיהא שמו נזכר בפי כולם : **[י]** **יִסּוֹב כָּל הָאָרֶץ.** יהפך להיות כל הארץ כערבה, ישפלו ההרים ויהי כל העולם כולו מישור וירושלים הר כדי שתראה גבוה על הכל : **מַגְבַּע לְרִמּוֹן נֹגֵב יְרוּשָׁלַיִם.** שנינו בתוספתא דסוטה נגב ירושלים מישור הוא וגבע רמון טרשין וקרקשין וכן פתרונו מגבע לרמון שהוא מקום הרים משם יתחילו להיות נהפכין לערבה ולמישור ויהיו דומין לנגב ירושלים שהוא מישור : **וְרֵאמָה.** מתוך שכל סביבה מישור תראה היא גבוה : **וַיִּשְׁבַּה תַּחְתִּיהָ.** במקומה : **עַד שַׁעַר הַפְּנִיִּים וּמַגְדַּל חֲנָנָאֵל.** גם הוא במקומו ומשם ימשך אורך העיר עד יקבי המלך ת"י שיחי דמלכא פושיי"ן בלע"ז וכמו (ב"ק נ :) שיחין ומערות וכן כל יקבים שבמקרא לשון שיחין הם בור שלפני הגת שהיין זב לתוכו ומדרש אגדה יקבי מלך ים אוקיינוס שתגיע ירושלים עד סוף כל העולם יקבים שחצבם מלך מלכי המלכים : **[יֵא]** **וְחָרָם לֹא יִהְיֶה.** העיר עוד : **[יב]** **הַמֶּקֶ בְּשָׂרוֹ וְהוּא עוֹמֵד.** זה ניפול איברים : **[יג]** **תְּהִיָּה מֵהוֹמַת ה' רַבָּה בָּהֶם.** לערבב חכמתם להפכם לשגעון : **וְהַחֲזִיקוּ אִישׁ יָד רַעְהוּ.** יאחז בו להרגו : **וְעֵלְתָה יָדוֹ.** כל דאלים גבר : **[יד]** **וְגַם יְהוּדָה.** על כרחא תלחם על ישראל : **[טו]** **כַּמְגַּפָּה הַזֹּאת.** המפורשת למעלה המק בשרו : **[טז]** **אֵת חַג הַסּוּכוֹת.** כמו שפירשו רז"ל במס' עכו"ם מצוה קלה יש לי וסוכה שמה כדאיתא בשמעתא ראשונה (דף ג') : **[יז]** **הַגֶּשֶׁם.** גשמים ממש להצמיח פירות ארצם ומה ראה לגזור עליהם עצירת גשמים לפי שמצות החג על הגשמים הם ארבעת מינים שבלולב וניסוך המים לרצות על המים על שהחג זמן גשמי שנה הוא ואלו המפקפקין בחג הסוכות לא עליהם יהיה הגשם כך למדתי בתוספתא דסוכה : **[יח]** **וְאִם מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא תַעֲלֶה.** והן אין צריכים לגשמים שנילוס עולה ומשקה אותם : **וְלֹא עֲלִיהֶם.** תהיה הגשם שלהם כלומר לא ישקה אותם נילוס וכן תרגום יונתן לא עליהון יסק נילוס : **תְּהִיָּה הַמְגַפָּה.** של רעב : **אֲשֶׁר יִגּוֹף ה'.** זאת תהיה עונש מצרים ועונש כל העכו"ם כמו שאמר לא עליהם יהיה הגשם : **[כ]** **מִצִּילוֹת הַסּוּס.** על הנקישות שתולין לסוס לנוי בין עיניו אף אותן יקדישו לעשות כלי שרת למזרקים לדם ולסירות לבשל בשר זבחים לרוב : **מִצִּילוֹת הַסּוּס.** טנטיני"ר בלע"ז : **וְהִיָּה הַסִּירוֹת.** שהם היו לדשן (את הדשן) אף הם יהיו של זהב ושל כסף כמזרקים אשר לפני המזבח : **[כא]** **וְלֹא יִהְיֶה כְּנַעֲנִי.** לא יצטרכו לסחור כמו (ישעיה כ"ג) כנעניה נכבדי ארץ, ד"א אין כאן עני :